

УДК 811.111: 81'42

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ПОЗИТИВНОГО ОЦІНЮВАННЯ
В МОВЛЕННЄВОМУ ЖАНРІ «ЗНАЙОМСТВО»
ДІАЛОГІЧНОГО ЛЮБОВНОГО ДИСКУРСУ:
ТАКТИКА КОМПЛІМЕНТУ
(на матеріалі творчості Томаса Гарді)**

А.В. Булкіна (Київ)

Статтю присвячено розгляду особливостей реалізації стратегії позитивного оцінювання в межах мовленнєвого жанру «знайомство» діалогічного любовного дискурсу. Виділено базову тактику компліменту, що сприяє її реалізації та здійснено аналіз її гендерного аспекту на матеріалі романів Томаса Гарді. Запропоновано виділення декількох типів компліментів з урахуванням семантичних та структурних критеріїв та охарактеризовано кожний із них.

Ключові слова: діалогічний дискурс, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовленнєвий жанр «знайомство», тактика компліменту, тактика похвали.

Булкіна А.В. Реализация стратегии позитивного оценивания в рамках речевого жанра «знакомство» диалогического любовного дискурса: тактика комплимента (на материале творчества Томаса Гарди). Статья посвящена рассмотрению особенностей реализации стратегии позитивного оценивания в пределах речевого жанра «знакомство» диалогического любовного дискурса. Выделена базовая тактика комплимента, способствующая ее реализации, и осуществлен анализ ее гендерного аспекта на материале романов Томаса Гарди. Выделяется несколько типов комплиментов с учетом семантических и структурных критериев и предлагается характеристика каждого из них.

Ключевые слова: диалогический дискурс, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, речевой жанр «знакомство», тактика комплимента, тактика похвалы.

Bulkina A.V. The Implementation of the Strategy of Positive Evaluation in the Speech Genre “Acquaintance” of Dialogic Love Discourse (in Novels of Thomas Hardy). This article deals with the peculiarities of the strategy of positive evaluation within the speech genre “acquaintance” in the fictional love discourse. It presents the basic tactic of compliment and a detailed analysis of its gender aspect in novels of Thomas Hardy. The article highlights several types of compliments considering semantic and structural criteria and describes each of them.

Keywords: communicative strategy, communicative tactic, compliment, dialogic discourse, love discourse, speech genre “acquaintance”, tactics of compliment, tactics of approval.

Комунікативна взаємодія індивідів є пріоритетною сферою зацікавлення сучасної лінгвістики.

Особливості міжособистісної мовленнєвої взаємодії індивідів яскраво проявляються у сфері любовного спілкування. Формування та функціонування діалогічного любовного дискурсу як в цілому, так і окремих його жанрів становить значний інтерес для лінгвістичного дослідження. Під любовним дискурсом розуміємо «особистісно орієнтований

дискурс, що обслуговує сферу романтичних відносин та спрямований на реалізацію потреби кохати і бути коханою(им)» [4, с. 140–141].

Об'єктом дослідження є діалогічний любовний дискурс в романах Томаса Гарді, а предметом – реалізація стратегії позитивного оцінювання в мовленнєвому жанрі «знайомство» в межах любовного дискурсу романів Томаса Гарді. Метою дослідження є виокремлення та аналіз про-

відних комунікативних тактик, що сприяють реалізації стратегії позитивного оцінювання в діалогічному любовному дискурсі. Матеріалом дослідження є чотирнадцять романів Томаса Гарді загальним обсягом 5297 сторінок.

Актуальність статті визначається загальною комунікативно-функціональною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення мовних явищ у комунікативно-функціональному аспекті.

Знайомство та перша комунікативна взаємодія майбутніх закоханих має винятково важливе значення для подальшого розвитку їх стосунків. Мовленнєвий жанр «знайомство» реалізується в соціальних ситуаціях, що включають двох чи більше людей, які входять в безпосередню близькість один до одного та створюють спільний комунікативний простір для того, щоб мати можливість спостерігати один за одним [5, с. 18].

Знайомство майбутніх закоханих закладає основи двосторонньої атракції між індивідами у випадку виникнення взаємних романтичних почуттів, та односторонньої у випадку негативної поляризації любовних стосунків.

В процесі першої мовленнєвої взаємодії, що реалізується в мовленнєвому жанрі «знайомство», однією з провідних стратегій співрозмовників є позитивне оцінювання співрозмовника, оскільки завоювання симпатії співрозмовника сприяє скороченню соціальної дистанції та ініціації любовних почуттів у романтичній діаді.

Провідними комунікативними тактиками, що сприяють реалізації комунікативної стратегії позитивного оцінювання в межах різних типів дискурсів є тактика компліменту та тактика похвали.

На думку О.С. Ісерс, комплімент – це мовленнєва тактика, визначальною інтенцією якої є бажання сказати дещо приємне співрозмовнику, з метою встановлення контакту та підтримання добрих стосунків [1, с. 178].

Незважаючи на свою подібність, комплімент та похвала є різними комунікативними тактиками. Головна відмінність полягає в тому, що для похвали позитивна оцінка є основною метою, а для ком-

пліменту – засобом повідомити про добрі почуття та прихильність. Окрім того, в галузь диктума похвали включаються вчинок, дії, якості особистості, що проявляються за певних обставин, у той час як комплімент може не стосуватися досягнень чи вчинених дій [1, с. 178–179].

Проведений аналіз діалогічних інтеракцій з романів Томаса Гарді продемонстрував, що комуніканти не використовують мовленнєву тактику похвали під час знайомства. Такі результати аналізу можна пояснити тим, що переважаючою комунікативною метою співрозмовників у межах аналізованого жанру є не стільки позитивна оцінка опонента, скільки завоювання його симпатії та прихильності.

Таким чином, єдиною комунікативною тактикою, що використовується комунікантами в межах стратегії позитивного оцінювання під час знайомства, є **тактика компліменту**.

М.Л. Ковшова відмічає, що комплімент спрямований на емоційне зближення, тобто встановлення добрих стосунків, привернення до себе, встановлення міжособистісних стосунків. Вона поділяє компліменти на прямі компліменти, компліменти «через річ», комплімент-порівняння, комплімент-метафору, комплімент «через відчуття», комплімент «чужими вустами», комплімент дедуктивний, комплімент «не зважаючи на», гіперкомплімент та сумнівний комплімент [2, с. 108–111].

Аналіз гендерного аспекту мовленнєвої тактики компліменту довів, що саме чоловіки найчастіше роблять компліменти жінкам: у 91,7% випадків адресатом компліменту виступала жінка, і лише у 8,3% – чоловік. Такі результати аналізу суголосять висновкам І.С. Морозової, яка на основі свого дослідження компліментів в англійській мові дійшла висновку про те, що в англійській лінгвокультурі чоловіки роблять жінкам компліменти частіше, ніж жінки чоловікам [3]. Це можна пояснити великою роллю вікторіанської моралі та норм етикету, що впливали на комунікативну поведінку людей. Згідно з переважаючими нормами того часу, активною стороною будь-якої комунікативної інтеракції мав виступати чоловік, а жінка мала обме-

жений набір мовленнєвих тактик, а їх вибір суворо регламентувався. Варто відзначити, що випадки, коли адресантом компліменту виступала жінка, характеризуються наявністю «помилки ідентичності» адресата: дівчина вважала, що звертається до набагато вищого за статусом старшого чоловіка-наставника. При цьому за своєю семантикою компліменти в означених випадках близькі до похвали, оскільки базуються на певному вчинку чи висловлюванні адресата.

Проведений аналіз реалізацій комунікативної тактики компліменту в мовленнєвому жанрі «знайомство» дозволяє виділити такі типи компліментів:

1) прямий комплімент, коли адресант констатує наявність у адресата позитивної риси чи особливості, використовуючи форму прямих оцінних номінацій.

- *“What a nice-looking girl you are!” he murmured, though the words had not been necessary to express his sense of her magnetism.* [8]

Джуд прямо повідомляє дівчині про високу оцінку її зовнішності, використовуючи типову для експресиву форму та якісний прикметник для висловлення компліменту.

2) дедуктивний комплімент, коли адресант робить непрямую оцінку якостей чи рис адресата, використовуючи при цьому мовленнєві акти іншої спрямованості. Такий тип діалогу допомагає зберегти як «обличчя адресата», так і «обличчя адресанта» та дотриматися норм етикету, оскільки адресант сам має зробити висновок про те, чи зробили йому комплімент. З іншого боку, скорочення комунікативної дистанції між співрозмовниками у цьому випадку відбувається не настільки швидко, як у випадку із прямими компліментами.

- *“It is a strange way of meeting, and I will not ask why I find a cultivated woman playing such a part as this.”* [10]

Клим ще не знає імені Юстасії, оскільки вона перевдягнена хлопцем та не хоче підтримувати комунікативну взаємодію із ним. Саме тому чоловік обирає дедуктивний комплімент, щоб висловити їй своє захоплення, але не нав'язувати подаль-

ше спілкування. Він дає їй зрозуміти, що її перевдягання не ввело його в оману і він розгледів у ній освічену жінку високого соціального стану.

3) комплімент-звертання, в структуру якого входить вокатив, що одночасно містить позитивну оцінку якостей адресата. Компліменти цього типу значно скорочують соціальну та комунікативну дистанцію між співрозмовниками та реалізуються здебільшого у випадках інтеракції дівчини та чоловіка вищого за неї за соціальним статусом. Звертання подібного типу є неприпустимими на етапі знайомства між людьми високого соціального статусу, оскільки певною мірою принижують гідність реципієнта-жінки.

- *“And so, my pretty girl, you've come on a friendly visit to us, as relations?”* [9]

Алекс д'Ербервіль звертається до дівчини, як до особи значно нижчої за нього за соціальним статусом, що допомагає підкреслити комплімент-звертання із присвійним займенником *my*. Комплімент цього типу виступає також прийомом імпліцитного зниження статусу адресата та був би неприйнятний у ситуації комунікативної взаємодії Алекса із особою, рівною йому за соціальним положенням.

4) комплімент-метонімія базується на використанні тропа перенесення на основі *beautiful woman – beauty*. За своєю суттю метонімічний комплімент є імпліцитним порівнянням, яке дає позитивну оцінку характеристикам адресата.

- *“Ah, Beauty: good-bye!”* he said. [7]
- *“Well, my Beauty, what can I do for you?”* said he, coming forward. [9]

В обох зазначених прикладах чоловіки неприпустимо відповідно до існуючих норм мовленнєвого етикету скорочують комунікативну дистанцію зі співрозмовницею, використовуючи тактику компліменту. Жінки-реципієнти компліментів, відповідно, відчують себе некомфортно, оскільки такі дії адресанта призводять до «втрати обличчя» адресата та свідчать про відсутність необхідної поваги до нього. Заміна персонального ідентифікуючого вокативу компліментом-метонімією припустима лише у випадках комунікативної взаємодії чоловіків із жінками нижчого соціального статусу.

Семантичним центром компліменту є позитивна оцінка певних якостей адресата. Проведений аналіз продемонстрував, що можна виділити такі семантичні групи оцінювань у компліментах:

Тематична група	Гендер адресата	Співвідношення
Манера поведінки	Жінка	25%
Інтелектуальні здібності	Чоловік	8,3%
Зовнішність	Жінка	66,7%

А. Комплімент зовнішності адресата. Цей тип компліментів є найбільш частотним у мовленнєвому жанрі «знайомство» (66,7%) та адресується дівчині. При цьому адресант оцінює зовнішність адресата загалом, вживаючи загальноописові прикметники та прямі оцінювальні номінації. Характерною рисою вживання компліментів цього семантичного типу є їх близькість та комбінування з мовленнєвими тактиками залищань та флірту.

- *“What a nice-looking girl you are!” he murmured, though the words had not been necessary to express his sense of her magnetism. “Ah, you should see me Sundays!” she said piquantly.* [8]

Джуд зачарований Ізабеллою, тому повідомляє їй про це, даючи загальну оцінку її зовнішності (*“What a nice-looking girl you are!”*). Адресат приймає комплімент, хоча прямо й не говорить про це, проте імпліцитно погоджується і натякає на можливу зустріч у неділю, щоб Джуд міг оцінити її красу ще більше.

- *“Thank you for the sight of such a beautiful face!” said the young sergeant, without ceremony. She coloured with embarrassment. “’Twas unwillingly shown”.* [7]

Сержант Трой висловлює позитивну оцінку зовнішності Версавії у формі дедуктивного компліменту: мовленнєвий акт подяки насправді є імпліцитним компліментом. Реакція адресата є стримано-позитивною, оскільки вона не заперечує оцінку адресанта, проте зазначає, що не хотіла привертати увагу Троя до себе. Відвертий комплімент адре-

санта змушує адресата ніяковіти, а можливість для подальшого флірту, яку він їй надає, залишається нереалізованою.

Б. Комплімент манері поведінки адресата. Цей тип компліментів є другим за частотністю семантичним типом компліментів (25%), а його адресатом зазвичай виступає жінка. Адресант дає загальну оцінку манері поведінки та приємності адресата. Цей тип компліментів характеризується більшою стриманістю та етикетністю, порівняно із попереднім, проте комунікативна дистанція між співрозмовниками залишається більшою.

- *“It is done in order that I may have the pleasure of apologizing to so charming a woman, which I straightway do most humbly, madam”, he said, bowing low.*

Bathsheeba really knew not what to say”. [7]

Сержант Трой фліртує з Версавією, вживаючи дедуктивний комплімент-оцінку її манер та поведінки (*so charming a woman*) та підкріплюючи свою вербальну поведінку невербальною (*bowing low*). Проте Версавія не приймає «правил комунікативної гри», оскільки флірт з незнайомим чоловіком є неприйнятним в її когнітивній картині світу.

В. Комплімент інтелектуальним здібностям адресата. Цей семантичний тип компліменту є найменш уживаним у мовленнєвому жанрі «знайомство» (8,3%) та адресується чоловікові. Така особливість може пояснюватися гендерними стереотипами, пануючими у вікторіанському суспільстві, згідно з якими позитивними рисами жінки були насамперед зовнішність та манери, а у чоловіках насамперед цінувалися розум та освіченість.

- *“Although you are personally unknown to me, I cannot leave you without expressing my deep sense of your profound scholarship, and my admiration for the thoroughness of your studies in divinity.”* [6]

Міс Пауер обирає комплімент для ініціації знайомства із тим, кого вона вважала особою церковного сану для того, щоб висловити йому своє захоплення його освіченістю. Оцінка, яку вона висловлює, за своїм диктумом близька до похвали,

оскільки базується на реальному вчинку адресанта. Проте головною комунікативною метою адресанта є не лише висловлення свого захоплення, скільки встановлення контакту з Крістофером та скорочення соціальної та комунікативної дистанції між ними. Саме різницею між соціальними статусами комунікантів і пояснюється піднесений стиль, який використовує адресант для висловлення своєї позитивної оцінки якостей адресата.

Отже, можемо зробити висновок, що комплімент є дієвою тактикою, яка використовується з метою встановлення свого комунікативного домінування в діалозі. Як показав проведений аналіз, використання компліменту створює інтерактивне домінування в діалозі, оскільки допомагає здійснювати керівництво подальшими комунікативними ходами та діями співрозмовника (отримання компліменту передбачає відповідну позитивну/негативну реакцію на нього). Окрім того, тактика компліменту відповідного типу може використовуватися в якості інструмента для розстановки соціальних ролей у спілкуванні, скороченню комунікативної дистанції завдяки позитивній оцінці співрозмовника та завоюванню його симпатії.

Перспективи подальшого аналізу вбачаємо в дослідженні реалізації стратегії позитивного оцінювання в інших жанрах любовного дискурсу, а також у вивченні інших стратегій, що використовуються в межах діалогічного мовленнєвого жанру «знайомство» в любовному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
2. Ковшова М.Л. Compliment и оскорбление: общее и различное (на материале современной русской речи) / М.Л. Ковшова // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей ; под ред. Н.В. Уфимцевой, В.В. Красных, А.И. Изотова. – М. : МАКС Пресс, 2010. – Вып. 40. – С. 103–112.
3. Морозова И.С. Некоторые особенности речевого акта “комплимент” в англоязычной (британской) лингвокультуре (на материале текстов художественных произведений XX века) [Электронный ресурс] // Международная научная конференция “Изменяющийся языковой мир”. – Пермь, 2001. – Режим доступа : <http://language.psu.ru/bin/>
4. Ренц Т.Г. Романтический дискурс в коммуникативно-семиотической парадигме / Т.Г. Ренц // Вестник Челябинск. гос. ун-та. – 2011. – Вып. 58, № 25 (240) – С. 138–142.
5. Goffman I. Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings / I. Goffman. – New York : The Free Press, 1963. – 248 p.
6. Hardy T. A Laodicean [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/files/3258/3258-h/3258-h.htm>
7. Hardy T. Far from the Madding Crowd [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/cache/epub/27/pg27.html>
8. Hardy T. Jude the Obscure [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/files/153/153-h/153-h.htm>
9. Hardy T. Tess of the d'Urbervilles [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/files/110/110-h/110-h.htm>
10. Hardy T. The Return of the Native [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/files/17500/17500-h/17500-h.htm>